

دوفصلنامه کویش‌شناسی و فرهنگ عامه

معرفی «کتاب‌شناسی تحلیلی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نو»

از لودویگ پاول

زهرا حمیده عثمانوندانی

در میان کتاب‌های ارزشمند حوزه زبان‌شناسی زبان‌های ایرانی «کتاب‌شناسی تحلیلی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نو»^۱ با گنجینه‌ای شامل ۳۶۰۰ عنوان زبان‌شناسی و گویش‌شناسی زبان‌های ایرانی نو، قابل تقدیر و تأمل است.

کتاب‌شناسی تحلیلی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نو که در سال ۲۰۲۲ توسط دکتر لودویگ پاول (Ludwig Paul) و با همکاری پژمان فیروزبخش در آلمان به چاپ رسیده است، گنجینه‌ای گرانبهاست که در ۴۴۴ صفحه طراحی شده است. این کتاب دربرگیرنده ۳۶۰۰ اثر از نویسندگان ایرانی و غیرایرانی است که از سال ۱۹۸۰ تاکنون در قابل کتاب و مقاله به چاپ رسیده است. خود نویسنده معتقد است که این اثر اولین گزارش جامع از تحقیقات ایرانی در این زمینه به‌شمار می‌آید و همچنین شامل آثاری است که به اصطلاحات محلی، همراه با مطالعات فولکلوریک درباره ادبیات گویشی نوشته شده است. وی همچنین بیان می‌کند که قابل توجه‌ترین مسئله درباره این کتاب، کمیت صرف، کیفیت و جامعیت انتشارات فارسی در مورد زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نو است که به‌ندرت کسی (از جمله نویسنده) انتظار وجود آن را داشت.

دکتر پاول این کتاب را تقدیم می‌کند به یاد و خاطره دانشمندی که علاقه و دانشش به امور ایرانی، دایره‌المعارف‌گونه بود و برجسته‌ترین و پرکارترین کتابشناس ایران بود: ایرج افشار (۲۰۱۱-۱۹۲۵). ایشان معتقدند کسانی که مجال شناختن و یا کار کردن با وی را داشتند، نه‌تنها تحت تأثیر دانش و کمال او، بلکه بیش از آن تحت تأثیر صراحت و شخصیت بی‌ریای او قرار می‌گرفتند.

¹ An Analytical Bibliography Of New Iranian Languages and dialects.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۸/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۸/۲۴

در بخشی از مقدمه این کتاب می‌خوانیم که در ایران، گویش‌شناسی ایرانی در چارچوب ایدئولوژی ملی-فرهنگی رژیم پهلوی (۱۹۲۵-۱۹۷۵) گسترش پیدا کرد. زبان‌ها و گویش‌های ایرانی به‌عنوان گنجینه‌ای از فرهنگ "ناب" ایرانی با ریشه‌های ژرف تاریخی، شناخته می‌شدند. به پیروی از پژوهشگران غربی مانند تدسکو به این گنجینه برچسب‌هایی نظیر «میان» داده شد که بر ژرفا و ارزش تاریخی آن‌ها تأکید می‌کرد. بررسی اصطلاحات ایرانی آذربایجان ایران (گویش آذری) به لحاظ ایدئولوژیک برای اثبات این‌که زبان ترکی رایج امروز، منشأ نژادی ایرانی دارد (مثلاً محققانی چون احمد کسروی) مورد استفاده قرار گرفت. گویش‌شناسی ایرانی به‌ویژه پس از سال‌های ۱۹۶۰ شتاب فزاینده‌ای گرفت و شاهد رشد تدریجی، اما مداوم دانش‌پژوهی بودیم. در اواخر دهه ۱۹۷۰، خروجی آثار فارسی از لحاظ کمی، کم و بیش به سطح آثار غربی رسیده بود، هرچند هنوز کیفیتی نداشت.

انقلاب ۱۹۷۹، علیرغم انگیزه ایدئولوژیک اسلامی‌اش، سد راه علاقمندی محققان ایرانی به گویش‌شناسی نشد. در مقابل، از اواسط دهه ۱۹۸۰ به بعد، روند فزاینده آثار فارسی در حوزه زبان‌ها و گویش‌های ایرانی به چشم می‌خورد. در دهه‌های بعد، تعداد مجلات علمی منتشرشده در ایران از یک (۱۹۸۵) به حدود پانزده مجله افزایش یافت (۲۰۲۱؛ مراجعه کنید به پیوست ۱). در این میان، مجلاتی که در زمینه گویش‌شناسی ایرانی تخصص دارند، سهم قابل توجه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند.

پس از مقدمه می‌بینیم این کتاب در پنج فصل طراحی شده است که در فصل اول که از صفحه ۴۷ آغاز و تا صفحه ۲۳۵ ادامه دارد، آثاری در حوزه زبان‌های شمالی نظیر تاتی، تالشی و گیلکی، زبان‌های شرقی مانند سیستانی و بلوچی، زبان‌های جنوبی مثل لارستانی و سیوندی، زبان‌های غربی نظیر کردی و گورانی، زبان‌های مرکزی ایران مانند اصفهانی و کاشانی و در ادامه گوناگونی لهجه‌های فارسی، زبان‌هایی که وابستگی مذهبی دارند و زبان‌های رمزی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

صفحه ۲۳۶ تا ۲۵۴ به فصل دوم این کتاب اختصاص داده شده است. در فصل دوم آثار منتشر شده در خصوص زبان‌ها و گویش‌های تاریخی ایران همچون گیلکی، آذری و غیره به زیبایی دسته‌بندی شده‌اند.

در فصل سوم هر آنچه در حوزه زبان‌های ایرانی خارج از ایران منتشر شده مورد بررسی قرار می‌گیرد، زبان‌هایی چون فارسی افغانستانی، پشتو و غیره، که این مطالعه شامل صفحات ۲۵۵ تا ۲۶۱ است.

فصل چهارم از صفحه ۲۶۱ تا ۲۷۹ به معرفی آثاری می‌پردازد که زبان‌های غیرایرانی رایج در ایران معرفی می‌کنند، زبان‌هایی چون ترکی استانبولی، قشقایی و غیره. فصل پنجم و در واقع فصل آخر مطالعاتی که در مورد وجه تسمیه اماکن، اسامی افراد و اسامی قبیله‌ها به چاپ رسیده‌اند را برمی‌شمارد، که از صفحه ۲۸۰ آغاز و تا صفحه ۲۸۴ ادامه پیدا می‌کند.

کار ارزشمند دیگری که در ادامه کتاب و بعد از فصل پنجم توجه خواننده را به خود جلب می‌کند، تنظیم الفبایی آثار بر مبنای اسامی نویسندگان همان اثرها است که از صفحه ۲۸۵ تا صفحه ۴۳۳ را دربرمی‌گیرد.